

TÜRKİYE’DE ENERJİ STRATEJİLERİ VE POLİTİKALARININ BELİRLENMESİNDE ROL OYNAYACAK KURUMSAL BİR YAPILANMA MODELİ

OĞUZHAN AKYENER, ABDULLAH ALTUN***

**oakyener@tespam.org.tr; TESPAM Başkanı, **mreconomist@gmail.com; TESPAM Üyesi*

1. GİRİŞ

Sürekli artan dünya nüfusu, onun sebep olduğu temel ihtiyaç maddeleri talebindeki artış, rekabet ortamında yükselen sosyal ve ekonomik yaşam standartları daha fazla enerji talebine sebep olmakta ve enerjinin hayati önemini ortaya koymaktadır. Böylesine büyük bir önem teşkil eden enerji konusu, devletlerin de en önemli gündem maddelerini oluşturmaktadır. Hatta uluslar arası arenada devletlerin politikaları çoğunlukla enerji etrafında şekillenmektedir.

Türkiye jeopolitik konumu nedeni ile dünyadaki önemli enerji arz ve talep bölgeleri arasında bir köprüdür. Enerji konusunun uluslar arası alandaki önemi, Türkiye’nin bu arenadaki konumu ve önümüzdeki yıllarda bulunduğu coğrafyada değişen dengeler bazında üstleneceği önemli roller, AB uyum süreci gibi etkenler göz önüne alındığında Türkiye’de enerji stratejileri ve politikaları alanında profesyonel çalışmalar yapılmasının ve bu konuda uzman kadrolar yetiştirilmesinin gerekliliği aşikardır.

Bu makalede, değişen dünyada enerji ile ilgili önemli noktalara değindikten sonra enerji stratejileri ve politikaları alanında Türkiye’de yapılan bazı çalışmalardan bahsederek, ülkemizde bu sahadaki bazı ihtiyaçlara cevap verebilecek bir kurumsal altyapı olan Türkiye Enerji Stratejileri ve Politikaları Araştırma Merkezi - TESPAM’ ı tanıtacağız.

2. DEĞİŞEN DÜNYADA ENERJİ

Dünya enerji tüketimi geçen birkaç on yılda (1980- 2004) toplamda neredeyse ikiye katlanmıştır [1]; bu ciddi bir artış demektir. Tabii ki bu trendin önümüzdeki yıllarda artacağı tahmin edilmektedir. Özellikle 2004 yılında 82 milyon varil/ gün olan Petrol tüketiminin 2025 yılında 111 milyon varil/ gün olacağı tahmin edilmektedir [2].

Değişen dünyada enerji faktörünün etkisi düşünüldüğünde; önce dünyada var olan güç dengelerinden maddeler halinde kısaca söz etmek gerekirse;

İlk önce dünyanın süper gücü olarak nitelendirilen ABD'nin uzun yıllardır süre gelen önemli hedeflerinden bir tanesinin de enerji yollarının kontrolü olduğu, bu noktada dünyanın diğer bölgelerinin yanı sıra, içinde bulunduğumuz avrasya coğrafyasındaki faaliyetleri göze çarpmaktadır.

İkinci olarak diğer bir güç odağı olabilecek ve zengin doğalgaz rezervlerine sahip olan Rusya, dünya siyasetinde bir süredir üstlenmiş olduğu etkin rolü kaybetmekteydi. Fakat son yıllarda bu ülkenin yaptığı ataklar; Rusya'nın önümüzdeki yıllarda yeniden dünya siyasetinde belirleyici bir rol üstleneceğini ve oluşan güç dengelerinin yapılanmasında söz sahibi olacağını göstermektedir.

Üçüncü olarak; ülkeler arasında yeni ortak yapılanmalar ve belirlenen yeni ortak stratejiler dünya siyasetine çok yön vermektedir. Özellikle büyük bir enerji talep bölgesi olan ve bu talebini Rusya, Kuzey Afrika ve Norveç üzerinden karşılamak zorunda olan AB'de uluslar arası arenada çok önemli bir güçtür. Ayrıca AB'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik çabaları ve çalışmaları da dikkat çekmektedir.

Ekonomik ve teknolojik olarak hızlı bir yükselişe geçen ve dünya siyasetinde etkin bir rol oynamayı hedefleyen Çin'in aynı zamanda Hindistan'ın da artan enerji talebi ve enerji piyasasında artan etkinliği de bu alanda güç dengelerini değiştirmeye yönelik ciddi bir baskı oluşturmaktadır. Çoğu stratejist Çin'in artan enerji talebinin çoğunlukla yabancı kaynaklara bağımlılığını arttıracığını ifade etmekle birlikte, Çin' in güvenlik politikalarında belirleyici bir rol üstleneceğini öngörmektedir [3].

Enerji talep eden ve bu talebe enerji sağlayan ülkeler arasındaki ilişkilerde dinamik bir yapı hakimdir. Buna ek olarak eskiden beri süregelen ortaklıklar, yeni uluslar arası politikalar ve güç dengeleri çerçevesinde yerlerini, yenilerine bırakmaktadır. Güç dengelerinin değişiminde en önemli etkenlerden biri olan ve savaflara sebep veren enerji de; gelecekteki güç odaklarının vazgeçilmezi ve belirleyicilerinden biri olacaktır. Güç odaklarının elinde tutması gereken en önemli silahlardan biri de enerji kaynakları ve enerji yollarıdır. Çünkü bu sayede diğer güç odaklarının tüm dengelerini, bu dengeleri sağlayan üretim kapasitelerini, ekonomik gelişmelerini ve istikrarlarını ellerinde tutmuş olacaklardır.

Değişen dünyada enerji alanındaki gelişmelere değinirken; güç dengelerinin yanı sıra, son günlerde de gündemi fazlasıyla meşgul eden, çevre faktöründen bahsetmek gereklidir. Kullanılan

enerji kaynaklarının çevre kirliliği teşkil edip etmediği, atıklar, sürdürülebilirlik gibi kavramlar neticesinde ortaya çıkan Kyoto Protokolü ve sonrasında yapılan çalışmalar (Kopenhag Zirvesi) gibi uluslar arası sözleşmeler neticesinde ülkelerin sahip olduğu mevcut enerji kaynaklarını kullanması ve çevreye uyumları konusunda da uluslar arası bir yaptırım söz konusudur.

3. TÜRKİYE’DE ENERJİ STRATEJİLERİ ve POLİTİKALARI

Türkiye, Soğuk savaşın başından beri jeopolitik konumundan dolayı- Avrupa, Eski Sovyetler Birliği, Irak ve Suriye sınırları- Batı’nın Savunma yapılanmasında ciddi rol oynamıştır [4]. Bunun da etkisiyle bu coğrafyadaki ülkelerin uluslar arası düzeyde aldıkları kararlarda Türkiye hep bağlayıcı olmuştur. Ülkemizin böylesi önem ihtiva eden jeopolitik konumu doğal olarak uluslar arası enerji politikaları ile ilgili kararlarda da etkileyici bir faktör olacaktır. Bu yüzden enerji politikaları ve stratejileri ile ilgili yapılacak çalışmalar, bu çalışmaları yürüterek bu alanda faaliyet gösterecek kurumlar da ülkemiz için çok önemlidir.

Ülkemizde bu alanda yapılan çalışmaları genel olarak incelediğimizde; Türkiye’de enerji stratejileri ve politikaları üzerine öncelikli olarak yoğunlaşmış olan ve çalışan sivil bir kurumun mevcut olmadığını fark etmekteyiz.

Ülkemizde önceliklikli çalışma alanları enerji stratejileri ve politikaları olmasa da; enerji piyasasında faaliyet gösteren yada bünyesinde enerji ile ilgili çalışmalar yapan kurumlara baktığımız da; kamu kurumlarını, sivil toplum örgütlerini ve özel şirketleri görmekteyiz.

Türkiye’de enerji üzerine çalışan kamu kurumları; Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığına bağlı olan TPAO, MTA, BOTAŞ, TAEK, TEDAŞ, EİEİ, TKİ gibi kurumlardan oluşmaktadır. Her kurum kendi alanında verimli çalışmalar yürütüyor olsa bile; birbirleri arasındaki irtibat kopukluğu; ARGE ve stratejik analiz faaliyetlerine genel olarak gerekli önemin verilmeyişi yada verimli çalışmalar yapılamayışı gibi etkenler profesyonel bilgi analizi ve makro düzeyde gerçekçi enerji stratejileri ve politikaları üretilmesinde sıkıntılar teşkil etmektedir. Buna ek olarak Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı bünyesinde çalışan APK Kurulu yalnız başına, kendi enerji alanlarında çalışan tüm kurumlarla irtibat ile “enerji sektörü ARGE envanteri” oluşturmaya çalışmaktadır [5]. Fakat bu çalışma yeteri kadar etkili yürütülememekte ve kullanılamamaktadır. Bu çalışmanın geliştirilip, büyütülerek bakanlık bünyesinde çok kapsamlı bir enerji veri bankası oluşturulması gerekmektedir.

Türkiye’de enerji üzerine çalışan sivil toplum örgütleri ve özel şirketlere gelince; bunlar öncelikli olarak enerji konusu üzerinde yoğunlaşmamış araştırma merkezleri ve farklı enerji dallarında çalışan uzmanların kurmuş oldukları topluluklar ile bazı enerji dallarında hizmet veren şirketlerden oluşmaktadır. Bunlar da kendi aralarında ve diğer kurumlarla koordineli olarak çalışmamakta ve enerji stratejileri ve politikaları üzerine profesyonel çalışmalar gerçekleştirememektedirler.

Genel olarak ülkemizde enerji sektöründe faaliyet gösteren bir çok kuruluş olmasına rağmen; enerji stratejileri ve politikaları üzerine odaklanarak çalışmalar yapmayı iş edinen ;diğer kurumlarla irtibatı sağlayan, bünyesinde bir veri bankasını barındıran ve strateji üreten, tüm sektörler ile etkili ilişkiler kurabilecek sivil bir kurum mevcut değildir. Böyle bir kurumun var olmayışı, geleceğe dönük profesyonel enerji stratejistlerinin de yetiştirilememesi ile sonuçlanmakta; bu sahadaki ihtiyaç da yabancı danışmanlarla veya profesyonel olmayan kişilerce karşılanmaktadır.

Dolayısı ile ülkemizin;enerji üzerine çalışan bütün kurumlar ile irtibatta olacak, kamu kurumlarının da katkıları ve desteği ile geniş bir veri bankasını bünyesinde barındıracak, bu veri bankası sayesinde bilgi yönetimi sağlayarak gerekli stratejik analizleri yapabilecek, bu analizlerle gerekli enerji politika ve strateji öngörülerini üretebilecek, çalışmalarında bürokrasiden ve siyasi etkilerden uzak, özel sivil bir teşebbüs olmanın dinamizmini kullanabilen, sadece enerji stratejileri ve politikaları alanında yoğunlaşmış bir kuruma ihtiyacı vardır.

4. TÜRKİYE ENERJİ STRATEJİLERİ ve POLİTİKALARI ARAŞTIRMA MERKEZİ-TESPAM

Yukarıda bahsettiğimiz ihtiyaçları karşılayabilmeyi hedefleyen, 2005 yılından bu yana iç faaliyetlerine devam eden bir kurum olan TESPAM’ın amaçları genel olarak incelendiğinde;

- TESPAM, Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtiyacı olan enerji strateji ve politikaları üzerine fikirler ve projeler üretip, kamuoyunu ve gerekli birimleri bilgilendirir.
- TESPAM, enerji politikaları ve stratejileri hakkında ulaşılan verileri sistematik olarak düzenleyerek bir veri tabanı oluşturur.
- TESPAM, sahip olduğu veri tabanını kullanarak bilgi yönetimini sağlar.
- TESPAM, bilgi yönetimi ve planlamaları ile dünya ve Türkiye enerji piyasalarının gidişatını kayıt altına alıp, analiz eder.
- TESPAM, enerji piyasalarının hukuksal, ekonomik ve politik alt yapısını inceler ve bu piyasadakilerin evrensel iş ahlaki ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır.

- TESPAM, gerekli strateji, planlama, araştırma ve geliştirme (ARGE) faaliyetlerini yürütür.
- TESPAM, tüm bu çalışmaları ile enerji konusunda faaliyet gösteren kamu-özel sektör-STK-üniversiteler'in ortak bir platformda verimli çalışmalar yapmasına imkan sağlayarak; geleceğin enerji uzmanlarını yetiştirir.

TESPAM'ın vizyonunu incelediğimizde;

- TESPAM; enerji politikaları ve stratejileri üzerine kaliteli, objektif stratejik analizler yapan insanlarımızın bir araya getirilmesiyle yapılacak olan, bilimsel bir teorik temele oturan çalışmalar üretilip, ülkemizin ve tüm dünyanın değişen enerji politikaları ve stratejileri üzerine; gerçekçi analizler ve etkili çözümler üretmeyi hedeflemektedir.
- TESPAM sadece orta ve uzun vadeli araştırma ve analizlerle değişik seçenekler üretmekle kalmayıp, kısa vadede gereken enerji stratejileri hakkında da bilgi sağlama ve politika üretme çalışmaları yapacaktır.
- TESPAM' ın çalışma sahası Türkiye dahil bütün dünya olup, araştırma alanları da, sadece enerji stratejileri ile kalmayıp; politik, ekonomik, sosyal, teknolojik, bilimsel, tarihi, hukuki alt yapıları da içermek zorundadır.
- TESPAM ; ulusal ve uluslararası arenada söz sahibi olabilecek bilgi bankasını, ve bir stratejik ve politik araştırma kurulunu içermeyi hedeflemektedir.
- Sonuç olarak, bir bilgi yönetim merkezi olan TESPAM' da, toplanılan veri ve malumat bilimsel düzeyde yorumlanarak son aşamada stratejik ve politik bilgiye dönüştürülmektedir.

Bu amaç ve vizyon ile yola çıkan TESPAM; çok genç, araştırmacı ve dinamik bir yönetim kurulu ile üye profiline sahip olarak; bu genç ve aktif yapısıyla bünyesinde ulusal ve uluslar arası düzeyde çalışmaların organizasyonunu temin etmiş ve çalışmalarının ulusal ve uluslar arası toplumla paylaşılmasını sağlamıştır.

5. SONUÇ

Bu çalışmada dünyada enerji alanında önemli görülen bazı noktalara değinilmekle birlikte Türkiye'nin profesyonel enerji stratejileri ve politikaları üretebilmek için ihtiyacı olan bir kurumsal yapılanma olan TESPAM kısaca tanıtılmıştır. Böyle önemli bir organizasyonda bu konulardan bahsedilmesinin ve TESPAM' ı tanıtmanın hem karşılıklı fikir alışverişi açısından hem de bu kurumsal yapının etkin ve verimli bir şekilde işleyişinin temininde faydalı olacak neticelerle sonuçlanacağı ümit edilmektedir.

6. REFERANSLAR

- [1] International Energy Outlook 2007, U.S. Department of Energy, internet kaynağı: www.eia.doe.gov/oiaf/ieo/index.html.
- [2] Annual Energy Outlook (2006), Energy Information Administration; internet kaynağı: <http://www.eia.doe.gov/oiaf/aeo/pdf/overview.pdf>
- [3] Energy Policy Act (2005), Section 1837: National Security Review of International Energy Requirements, prepared by The U.S. Department of Energy; internet kaynağı: <http://www.pi.energy.gov/pdf/library/EPACT1837FINAL.pdf>
- [4] Türk-ABD İlişkilerinde Geleceğe Bakış, 27 Nisan 2004 – Ceylan Intercontinental Hotel İstanbul; internet kaynağı: http://www.tusiad.org/dpolitika/raporlar/3_27nisan.pdf
- [5] Enerji AR-GE Envanterinin Oluşturulmasına Yönelik Çalışmalar, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı APK, internet kaynağı: <http://www.enerji.gov.tr/apkarastirmalari.htm>